

İRAN'DA TÜRKÇE ÇOCUK KİTABI YAZARI URUMİYELİ BEHRAM ESEDİ

Roghaiyeh AZİZPOUR* - Nabi AZEROĞLU**

Öz

Türkmençay ve Gülistan antlaşmalarıyla Rusya ve İran arasında ikiye ayrılan Azerbaycan coğrafyasının her biri ayrı kültürel gelişmeler yaşamıştır. Kuzey'de edebi dilin, Güney'de ise yoğun sözlü edebiyatın geliştiğini görmekteyiz. İran sınırları içindeki kısmı Arap alfabesini kullanmaya devam etse de, Rusya sınırları içinde kısmı Arap, Kiril ve Latin alfabelerini kullanmıştır. İran sınırları içindeki Güney kısmı Pehlevilerin iktidarı ele alması ve Farsça'nın resmi dil olarak zorunlu hale getirilmesiyle kültürel kısıtlamalara maruz kalmıştır. Bu coğrafyada Türk varlığının inkâr edilmesine rağmen büyük bir Oğuz Türklüğü'nün asırlardan bu coğrafyada yaşaması sonucu sözlü edebiyat gelişmiştir. Azerbaycan Türkleri'nin yanı sıra Türkmen Türkleri ve Kaşkay Türkleri de İran coğrafyasında yaşamaktadır. Azerbaycan Türkçesi, İran'daki en kalabalık Oğuz Türkçesi olarak ülkenin Kuzey Batı bölgesinde bulunmaktadır. Güney Azerbaycan coğrafyası, Hazar Denizi kıyısından Türkiye sınırlarına kadar uzanan geniş bir bölgedir. Bu bölge, İran'da Gilan, Erdebil, Azerbaycan-ı Şarki, Hemedan, Zencan ve Azerbaycan-Garbi eyaletleri olarak adlandırılmaktadır. Azerbaycan Türkleri'nin yerleşik olduğu bu eyaletlerde yazılı edebiyattan çok sözlü edebiyat ürünlerini görmekteyiz. Bu büyük Türk nüfusu zengin bir sözlü halk edebiyatı ortaya koymuştur. Yazarlar bu zengin sözlü edebiyattan yararlanarak kimi zaman onları toplayıp yazıya geçirmiş, kimi zaman eserlerine konu etmişlerdir. Behram Esedî, İran'daki Türk çocukları için hazırladığı kitaplarda bu sözlü gelenekten oldukça çok faydalanmıştır. Yazar kitaplarında çocuklara Azerbaycan Türkçesi'nin öğretilmesinin yanında doğa sevgisi aşılamaya çaba göstermiştir. Onun yazılarında milli kültür ve milli folklor vurgulanarak insani değerler yüceltilmiş, vatan ve millet sevgisi ve anadilleri Türkçe'nin benimsenmesi işlenmiştir. Eserlerini tamamen kendi çabalarıyla, öğretmen masasıyla maddi zorluklar içinde kurduğu yayınevinde bastırmıştır. Bu çalışmada Behram Esedî'nin çocuklar için hazırladığı kitaplar konusunda bilgi verilecektir.

Anahtar kelimeler: İran Türkleri, Çocuk Edebiyatı, Behram Esedî, Urumiye.

* Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Doktora Öğrencisi, azizpourroghaiyeh@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-4640-8186.

** Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, nabikobotarian@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0660-6746.

**A Writer In Turkish Children's Book In Iran:
Bahram Esedi Urumiye**

Abstract

Turkmençay and Gulistan treaties divided Azerbaijan geography between Russia and Iran each has experienced different cultural developments. Development of literary language in the North, In the South, we see the presence of intense oral literature. South Azerbaijan has used the Arabic alphabet, despite the restrictions of the Turkish, the Northern part operated the Cyrillic and Latin alphabet. The Southern part was subjected to cultural restrictions with the arrival of the Pahlavies and translating the official language into Persian. The resulting literary literature could not be denied as a result of a large Oguz Turkish population. In addition to Azerbaijan Turks, Turkmen Turks and Kaşkay Turks live in Iranian geography. This is large geographical region extending from the shores of the Caspian Sea to the borders of Turkey. This region named Gilan, Ardabil, East Azerbaijan, Hemedan, Zanjan and West Azerbaijan. In these provinces where Turks are inhabited, we see oral literature products rather than written literature. This large Turkish population has produced rich folk literature products. The authors sometimes collected and wrote them by making use of this rich literary literature, and sometimes subject them to their works. Behram Asadi was prepared children's books by taking the oral literary material. In his works, he taught the mother tongue of children of Azerbaijani Turks and developed their minds. In his writings, we see the glorification of human values, love of homeland and nation, and the adoption of the mother tongue, with emphasis on national culture and national folklore. The works he prepared were entirely his own efforts, he prepared his works for publication without any support from the teacher salary and printed them in his own publishing house. In this study, we will give information on children's books prepared by Behram Esedi.

Keywords: Iranian Turks, Children's Literature, Behram Esedi, Urumiye.

Giriş

İran'da Türkçe'yi yok etme siyaseti yüz yıl önce Pehleviler döneminde başlamıştır. Yaklaşık bir asırdır süren bu çabalar Türkçe'yi İran coğrafyasından söküp atmaya yetmemiştir. Bunun nedeni Türkçe'nin köklü bir sözlü geleneğe sahip olması ve Türklerin bu bölgedeki yoğunluğudur.

Çocuğun temiz ve yalın belleği, gördüğü ve algıladığı herşeyi alıp alt bilincine yerleştirmeye çok uygundur. Özellikle ana dilinde anlatılan hikâyelerin, şiirlerin, masalların, çocuk zihninde yaratılan yüce değerlerin benimsemesinde çok yararlı olduğu bilinmektedir.

Erken dönemde okuma alışkanlığı kazanan çocukların kelime hazinesi ve düşünme yeteneği artmakta buna bağlı olarak yaratıcı zekâ, dinleme ve konuşma yeteneği gelişmektedir. Çocukluğun ilk yıllarında kitapla tanışma, onun gelecekteki tüm yıllarını etkiler.¹ Oğuzkan, "Çocuk şiiri, şiire ait bütün özelliklere sahip olmakla birlikte dil, duyarlık, söyleyiş ve imge açısından çocuk düzeyine uygunluk gösterir. Çocuk şiirinin, çocukta güzellik duygusu uyandırmak; ona insan, tabiat, yurt ve ulus sevgisi kazandırmak, ana dilini sevdirmek gibi işlevlerinden söz edilebilir."²

¹ Ebru Hasibe Tanju, "Çocuklarda Kitap Okuma Alışkanlığı'na Genel Bir Bakış", *Aile ve Toplum*, Yıl: 11, Cilt: 6, Sayı: 22, Nisan-Mayıs-Haziran 2010, s. 30-39.

² A. Fahrettin Oğuzkan, *Çocuk Edebiyatı*, Anı Yayıncılık, Ankara 2000, s. 248.

İran'ın resmi dili Farsça olmasına rağmen nüfusun büyük çoğunluğunun günlük hayatlarında Azerbaycan, Türkmen, Kaşkay Türkçesi'ni konuştukları görülmektedir. Özellikle Azerbaycan Türkçesi İran'ın Kuzey Batı kısmında kalabalık bir kitlenin konuşma dili olarak karşımıza çıkmaktadır.

İran'da Türkçe çocuk edebiyatı konusunda Şah döneminde çalışmalar yasağ olsa da devrimden sonra çocuk edebiyatı üzerinde çalışmalar yoğunlaşmaya başlamıştır.³ Bu dönemin Türkçe dergilerinde çocuk edebiyatına özellikle yer verilmiştir.⁴ Devrim öncesi Samet Behrengi ile sınırlı kalan çocuk edebiyatı çalışmaları, devrimden sonra Hüseyin Feyzullahi, Haşım Terlan, Ekber Azad, Zöhre Vefayi, Ramin Cehangirzade, Nurettin Mukaddem, Behram Esemi, Rukiye Kebiri, Rukiye Alikuliyani (Lale), Susen Nevade Rezi ve diğer isimlerin değerli çalışmaları ile artarak devam etmiştir.

Bu çalışmamızda Behram Esemi'nin Azerbaycan Türkçesi'nde hazırladığı kitaplar ele alınmaktadır. Yazar kendi çabalarıyla çocuklar için hazırladığı kitaplarda şiirlerini resimlerle süsleyerek çocukların ana dilleri Türkçe'yi öğrenmelerinin yanında zihni gelişmeleri içinde çaba göstermiştir. İnsani değerlerin yüceltilmesi, vatan sevgisi, ana dil Türkçe'nin benimsemesi, milli-manevi kültür ve folklor unsurlarının öğretilmesi, Behram Esemi'nin çalışmalarının asıl amacı olmuştur. Hazırladığı eserleri tamamen kendi çabalarıyla, bir öğretmen maaşıyla hiçbir destek görmeksizin kurduğu yayınevinde bastırmıştır.

Behram Esemi'nin Biyografyası

Behram Esemi, 1963 yılında Urumiye şehrinde doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini, ardından üniversiteyi bu şehirde bitirdikten sonra, 1986 yılında öğretmen olarak yine Urumiye şehrinde çalışmaya başlamıştır. Öğretmenliğe başlamasıyla beraber şiir ve makalelerini yayınlamaya başladığı görülmektedir. Yıllarca folklor malzemelerini toplayan yazar, derlediği halk edebiyatı ürünlerini yazıya aktararak kitap haline getirmiştir. Çocuk edebiyatı konusunda sayılı yazarlar arasında yer alan Behram Esemi, bu sahada dört eser ortaya koymuştur: *"Hayvanları Tanıyalım"*, *"Gün Çıktı"*, *"Yağdı Yağışlar"* ve *"El Ele Düşme Dele"*. Yazar, *Yaz Neşriyatı*'nı kurmuş ve 2003 yılından itibaren kendi eserlerini yayınlamaya başlamıştır.

Eserleri

Behram Esemi, bölgenin diğer araştırmacıları ve yazarları gibi edebi faaliyetlerine folklor malzemelerini toplayıp yazıya geçirmeye başlamıştır. Ülkede Türkçe'nin yasak olduğu dönemlerden itibaren şahsi çabalarıyla folklor malzemeleri toplayan değerli araştırmacılar bu derlemelerini yayımlayarak bölge Türklüğünün kültür değerlerinin korunup saklanmasında önemli görev üstlenmişlerdir.⁵

³ İslam devriminden sonra İran'da birkaç Türkçe dergi yayın hayatına başlamıştır. Ancak bu dergilerin hayatı, siyasi ve ekonomik nedenlerden dolayı kısa olmuştur. Şah rejiminin Azerbaycan kültürüne baskılarından sonra İslami devrimle birlikte Türkçenin serbest olacağı umuduyla birkaç dergi ve gazete çıkmaya başlamıştır.

⁴ Bu dönemde çıkan Dede Korkut Dergisi (1980-1982), "Varlık Dergisi", "Yol" ve "Yeni Yol" Dergisi eklerinde çocuklar için yazıları olmuştur.

⁵ Mehmedali Ferzane, Hesen Mecidzade (Savalan), Samed Behrengi, Ali Kemali, Hüseyin Feyzullahi Vahid, Ekber Bozorg Emin, Mehmed Güneyli gibi araştırmacılar bu sahada bazı derle-

Behram Esedi, hazırladığı derleme kitaplarını kendi kurduğu Yaz Neşriyatı'nda 2002 yılından itibaren yayımlamaya başlamıştır. Bu yayınevinden çıkan ilk eseri "Şiir Tongalı" olmuştur. Bu eserde bölgenin çağdaş şairlerinden yüz şairi şiirlerinden örnek vererek tanıtmıştır.

Behram Esedi'nin eserlerini kronolojik sırayla aşağıdaki gibi verebiliriz:

"Şiir Tongalı (2002)", "Azerbaycan Âşık Destanlarından (2003)", "Dünya Takvimleri ve Türk Takvimleri (2003)", "Hazret-i Ali Divanında Ahlaki Nükteler (2004)", "Duyguların Bağrı (2004)", "Baba Tahir Divanı (2004)", "İlin Son Çerşenbeleri (2005)", "İran Âşıkları (2005)", "Ahtarışlar ve Araştırmalar (2006)", "Türkçevi Qoruyaq (2006)", "Azerbaycan Oğluyam (2006)", "Yaşıl Bayrağın Altında (2006)", "Klas-i Şeir (2006)", "Dede Korkud Destanları (4 cilt) (2008)", "Nesimi Divanı (2008)", "Şiirler ve Şairler (2008)", "Molla Veli Vedadi (2008)", "Azerbaycan Bayatıları (2009)", "Dedemiz Korkut (12 destanın metni), (2009)", "Lirik Şiirler (2010)", "Âşık Mektebinde (2010)", "Bir Gile İrfan, (2015)".

Yazarın Çocuk Edebiyatı Üzerinde Eserleri

1- Yağdı Yağışlar: Azerbaycan Türkçesi'yle şiirler içeren B ve C yaş grubu⁶ için hazırlanan resimli bir çalışmadır. Yazar eserinde yetişkinler ve çocuklar için iki ayrı önsöz yazmıştır. Kitabın sonunda ise küçük bir sözlük sunmuştur. 1381 H.Ş. (2002) tarihinde Urumiye'de Yaz Neşriyatı'nca basılan bu kitap 48 sayfadan oluşmakta ve çocuk eğitimi konusunda 33 şiir içermektedir. Kitapta *Horoz, Hamam, Kardan Adam, Muallim, Ana, Ata* ve *Anamın Sözü* gibi şiirler bulunmaktadır.

2- Hayvanları Tanıyalım: 56 sayfalık bu kitapta 160 hayvanın adını Azerbaycan Türkçesi'nde kısa şiirler ve resimleriyle birlikte tanıtılmış. B ve C yaş grubuna yönelik olarak hazırlanan bu kitabın 2017'de dördüncü baskısı yapılmıştır.

3- Gün Çıktı: 32 sayfalık bu kitap, Azerbaycan Türkçesi'yle yazılmış 18 şiirden oluşmaktadır. B ve C yaş grubu için hazırlanan bu eserde, yazar yine biri yetişkinler ve diğeri çocuklar için olmak üzere iki önsöz yazmıştır. Kitabın sonunda ise eserde geçen sözcüklerin anlamının verildiği küçük bir sözlük bulunmaktadır.

4- El Ele Dügme Dele: Adını çocuk oyunundan alan bu eser, Azerbaycan Türkçesi'nde B ve C yaş grubu için hazırlanmış bir şiir kitabıdır. Eğlenerek

melerini kitap şekline çevirerek yayımlamışlar. Bu araştırmacılar arasında Ali Kemalî'nin İran'da Türkoloji araştırmalarında önemli yeri vardır. Özellikle yaptığı derlemeler, Tilim Han konusunda yaptığı araştırmalar İran Türkoloji'sinde önemlidir. Tahran'da Cavat Heyet tarafından yayınlanan Varlık Dergisi'nde Ali Kemalî'nin 30 yazı ve makalesi bulunmaktadır. Hüseyin Feyzullahi Vahid de bu alanda 20'den fazla kitap ve onlarca makale yazmıştır.

⁶ B yaş grubu ilkökul ikinci ve üçüncü sınıf, C yaş grubu ilkökul dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileri kapsamaktadır.

öğretmek ve öğreterek eğlenmek yöntemiyle hazırlanan bu eser içerik olarak da çok zengindir. Türkçe'nin milli hece vezniyle (4+4), (4+3) veya (3+2) kalıplarında yazılan şiirlerde birçok folklor unsurunun yansıtıldığını görmekteyiz. Bu şiirler, çocuk oyunlarının yanı sıra, Güney Azerbaycan'daki Türkçe yer, dağ, ırmak gibi coğrafi adlarının da geçmesi yönüyle de önemlidir. Bu coğrafi adlar milli düşünce ve benliğin korunması, gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir yere sahiptir.

Azerbaycan Suları (آذربایجان سولاری) adlı şiirinde Azerbaycan bölgesindeki ırmak ve yer adlarını bir araya getirerek çocuklara şiir yoluyla öğretmektedir. Bu şiirde adı geçen yer, deniz ve ırmak adları şu şekildedir: Hazar Denizi, Araz Çayı, Cığatı, Tatau, Leylan Çayı, Acı Çay, Şehir Çayı, Branduz, Zula Çayı, Kotur Çayı, Zengimar, Soyukbulak, Kadarlar, Arpa Çayı, Zab Çayı, Kızılüzən Çayı. Milli düşünce ve Türk kimliğini tüm eserlerinde ön planda tutan yazar, kitaplarının ön sözünde İran'da Türk dilinin bu üzücü durumda olmasının nedenini asırlarca atalarımızın Fars ve Arap dilini öğrenmede ve öğretmede gösterdikleri çabayı kendi ana dilleri olan Türkçe'ye karşı göstermemelerinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Behram Esed, İran'da Pehlevilerin iktidara gelmeleriyle birlikte Türk dilinin yok edilme politikasının yürütüldüğünü şu şekilde açıklamaktadır:

*"Dil məsələsinin başlanışı və həyata keçməsi İran'da Pəhləvi rejiminin iqtidara gəlməsiylə gündəmə gəlir. Pəhləvilər yeni usullu mədrəsələri yola salmaqla yanaşı öz söycü düşüncələrin də bu mədrəsələrdə Fars dilindən başqa dildə danışanları cəzalandırdılar. Bu siyasət bir sıra uşaqlarımızı təhsildən qoydu və bir çox vətən övladların özü ana dilləri ilə yadlaşdırıldı. Bu yadlaşdırma bir həddə çatdı ki əli təhsil alan uşaqlarımız da sadə bir ana dilli mətni və sadə bir şeiri hətta üzünən belə oxuyanmadı və oxuyanmır. Ədəbiyyatı və yazısı olmayan bir millətin dili, mədəniyyəti, mənlığı və varlığı məhv olmalıdır və istər istəməz məhv olacaqdır. Pəhləvi rejiminə xəst verənlər də bu həqiqəti yaxşı düşünmüşdülər. Elə buna görə də uşaqlarımızı və onunla yanaşı xəlqimizi yazılı ədəbiyyatdan uzaqlaşdırmağa çalışdılar və bu yolda əllərindən gələni əsirgəmədilər. Xəlqimizin dili kitablardan və məktub sənədlərdən ayrıldı və ancaq danışılarda və küçə bazarda davam erdi."*⁷

Yazar, İran'da Türk dilinin bugünkü durumundan kurtarılması gerektiğini, bunun için de en uygun yolun çocuk edebiyatı ve çocuk kitaplarının yayılmasından geçtiğini savunmaktadır:

"Dilimizə düşdüyü bu məncəlabdan çıxış yolu axtarmalıyıq. Çıxış yolların ən əlverişlilərindən biri uşaqlarımızı öz şirin dilləri ilə tanış etməli və onları yazılı və məktub ədəbiyyatımıza sarı sovq verməkdir. Uşaqlarımız yazılı ədəbiyyata sarı dönen halda birinci mərhələdə öz böyüklərin də bu yola çəkəcəklər. Çünki onlar öz əllərindəki kitabları öz böyüklərinə oxutduracaqlar. İkinci mərhələdə isə bugünkü uşaqlarımız sabahın ata-anaları

⁷ Behram Esed, *El Ele Dügme Dele*, Yaz Neşriyatı, Urumiye 2011, s. 4.

*sayılırlar və beləliklə sabahın ata-anaları bugüncülərə rəğmən öz ana dil-
ləri və yazılı ədəbiyyatlarına tanış adamlar olacaqlar və beləliklə düşüncəsi
əğrilərin çirkin niyyətləri yerin almayacaq.”⁸*

Behram Esedi'nin Kitaplarının Konusu

İran'da resmi dilin Farsça olması ve Türkçe eğitimin olmaması nedeniyle Türk çocukları ana dilleri olan Türkçe ile eğitim görememektedirler. Arap alfabesinde hazırlanan sınırlı sayıdaki Türkçe kitaplar ise bu konuda eksikliği gidermek için çok yetersizdir.

Birkaç kişinin kendi çabalarıyla bu işi üstlenmesi ve sınırlı sayıda kişiye ulaşması da yetersizdir. İran'da Azerbaycan Türkçesi'nin yazılı edebiyatı birkaç eserden öteye geçmemektedir. Son zamanlar insanların kendi çabalarıyla Azerbaycan Türkçesi'ni öğrenmeye başlamaları da sevindirici bir gelişmedir; ancak yetersizdir.

Behram Esedi'nin kitaplarının ana konusu çocuklara Türkçe öğretmek olmuştur. Yazar, eserlerinde bir taraftan çocuğu eğitirken diğer taraftan da ona ana dili olan Azerbaycan Türkçesi'ni öğretmektedir.

Onun şiirlerinde doğa ve tabiat unsurları da işlenmiştir. Mesela, “Ağaçlar” ve “Ağaçları İncitmeyelim” adlı şiirlerinde ağaç ve doğa sevgisini işlediğini görmekteyiz.

*Gedek ağaçlara sarı
İncitmeyek ağaçları,
Olmasa da qızıl qanı
Vardır ağaçların canı,
Qabuklarını soymayaq
Üstüne tamğa vurmayaq,
Olmasada ağaçda ses
Yapraq ilə alır nefes⁹*

Dil ve Üslup

Behram Esedi'nin çocuk kitaplarını konu, dil ve üslup yönünden incelediğimizde bunların çocuk edebiyatı alanında eğitsel özelliği olan eserler olduğunu görmekteyiz. Esedi için en önemli olan husus; çocuklara Türk dilinin öğretilmesi, ana dillerine yabancı kalmamalarıdır. Bunun yanı sıra her türlü millî ve manevî değerleri çocuklara aşılama da onun eserlerinin başlıca konularındandır.

Behram Esedi eserlerinde çocuklara ana dillerini basit şiirler ve çocuk üslubu ile öğretme yöntemini kullanmıştır.

Behram Esedi'nin dili Azerbaycan Türkçesi'dir. Şair, Azerbaycan edebî dilini kullansa da sözlü edebiyatın malzemelerinden bolca yararlanmaktadır. Şiirlerinde insanlık, dostluk, sevgi ve paylaşmak işlenmektedir.

“El Ele Düşme Dele” şiiri anonim halk şiiri olarak çocuk oyunlarında görülmektedir. Bu şiirde sevgi ve paylaşmak ön plana çıkmaktadır:

⁸ Esedi, *a.g.e.*, s. 5.

⁹ Esedi, *a.g.e.*, s. 15.

*Başmağın bir tayını,
Vererem alsın payını,
Bir tayı yoldaşımın,
Bir tayı da kardaşimin,
El ele biz vererik,
Dostluğu onda görerik,
El ele düğme dele,
Biz gedirik babam gile.¹⁰*

Vatan ve Milli Bilinç

İran Türkleri'nin en önemli kültür meselesi dildir. Azerbaycan Türkçesi'nin sözlü şekilde yaşaması ve yazılı edebiyatın olmaması kültürel açıdan sorunlar yaratmaktadır. Milli benlik ve kültürün başında dil gelmektedir. Duygu ve düşüncüyü ifade eden dil milli bilincin en önemli ögesidir. İran'da Azerbaycan Türkçesi'nin yazılı şekli milli bilince sahip olan yazarlar ve düşünürler tarafından kullanılmaktadır. Behram Esedî de bu yazarlardan biri olarak eserlerini Azerbaycan Türkçesi'yle yazmaktadır. O çocuklara bir taraftan dillerinin yazılışını öğretmekte bir taraftan da milli ve manevi değerleri aşılamaktadır.

Bir insanın dünyaya gelişi, anasından dil öğrenmesi ve vatan sevgisi kazanması "Vatan" adlı şiirinde bu şekilde işlenmektedir:

Veten

*İlk gün bu dünyaya,
Men ağlaya-ağlaya,
Gözü yumulu geldim,
Göz yaşa dolu geldim,
Vatan meni besledi,
Yaşamağa sesledi,
Dil öğrendim anamdan,
Öğüt aldım atamdan,
Dersi verdi müellim,
İlme açıldı dilim,
Hürmet ettim atama,
Mene veren butaya,
Anam - ana vatanım,
Men seninem, sen benim,
Dilim senin dilindir,
Bu vatan, bu elindir,
Sensiz bir an yaşamam,
Burdadır sözüm tamam,
Sen olmasan ölerem,
Senle diyip gülerem.¹¹*

¹⁰ Esedî, a.g.e., s. 16.

¹¹ Esedî, a.g.e., s. 18.

Vatan ve dil milli bilincin en başta gelen öğeleri olarak Behram Esedi'nin şiirlerinde yer almaktadır. Vatan sevgisini çocuk diliyle çocuk şiirlerinde başarıyla işleyen yazar “*Anam, Dilim, Vetenim*” adlı şiirinde bu üç öğeyi bir araya getirmiştir:

Anam, Dilim, Vetenim

*Çox sevirem anamı men,
Yaşadığım obanı men,
Şirindi çün anam benim,
Onca şirin obam benim,
Anam benim nazlı peri,
Öyredib şirin sözleri,
Anam mene dil öyredib,
Var bu dilde el öyredib,
Bu el benim elim olub,
Bu dil benim dilim olub,
Men anamı çok sevirem,
Bu obamı çok sevirem,
Üç şeydir candan sevenim,
Anam, dilim, vatanım.¹²*

Behram Esedi'nin Şiirlerinde Türkiye Türkçesi'nin Etkisi

Türkiye Türkçesi, sosyal medya ve özellikle Türk televizyonları vasıtasıyla tüm Türk Dünyası'nda yayılmaktadır. Türkistan'da ortak Türkçe haline gelmesi söz konusu olan Türkiye Türkçesi'nin İran'ın her tarafında olduğu gibi Güney Azerbaycan bölgesinde de yaygınlaştığını görmekteyiz. Türkiye Türkçesi'ne özgü sözcükler, bir taraftan halk arasında yaygınlaşırken bir taraftan da kendi lehçe ve şiveleriyle yazan Türk yazarlarının eserlerinde de kullanılmaya başlamıştır.

Behram Esedi, yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye sınırına yakın Urumiye şehrinde doğup büyümüştür. Genellikle Güney Azerbaycan bölgesi Türk televizyon kanallarını izleme oranının yüksek olduğu bölgelerdir. Bu nedenle halkın ağzında Türkiye Türkçesi'ne özgü sözcüklerin kullanım oranı her geçen gün artmaktadır. Behram Esedi'nin şiirlerinde de Türkiye Türkçesi'ne özgü sözcükleri görmekteyiz: özel, papağan (*Hayvanları Tanıyalım* şiiri), yarasa (*Hayvanları Tanıyalım* şiiri), fırça (*Edebli ve Temizlik* şiirleri). Örneğin, “özel” sözcüğü Azerbaycan Türkçesi'nde yaygın değildir. Behram Esedi “*Bacımun Dili*” adlı şiirinde bu kelime şu şekilde kullanılmıştır:

*Hurdaca eli,
Çok şirin dili,
Dilidir özel,
Sözleri güzel.¹³*

¹² Esedi, a.g.e., s. 16.

¹³ Esedi, a.g.e., s. 12.

Sonuç

Çocuk kitapları, çocukların dil ve kişilik gelişimlerine önemli katkıları olduğu için bunlar büyük bir özenle hazırlanır. Çocuk dünyasına yönelik kitaplar, hem eğlendirici hem de öğretici konular içermelidir; ancak bu sayede bunlar çocuğun zihinsel ve bilişsel gelişmesinde önemli rol oynayabilir. Resmi dilin Türkçe olmadığı İran'da, bu tür kitapların Azerbaycan Türkçesi'nin öğretilmesi konusunda büyük işlevler yürüttüğünü görmekteyiz.

İran'da resmi dilin Farsça olması ve Türkçe eğitimin olmaması nedeniyle Türk çocukları ana dilleri Türkçe ile eğitim görememektedirler. Arap alfabesinde hazırlanan sınırlı sayıdaki Türkçe kitaplar ise bu konuda eksikliği gidermek için yetersizdir. Birkaç kişinin kendi çabalarıyla bu işi üstlenmesi ve sınırlı sayıda kişiye ulaşması da yetersiz. İran'da Azerbaycan Türkçesi'nin yazılı edebiyatı birkaç eserden öteye geçmemektedir. Son zamanlar insanların kendi çabalarıyla Azerbaycan Türkçesi'ni öğrenmeye başlamaları da sevindirici bir gelişmedir; ancak yetersizdir.

Yazar, şair, derlemeci ve araştırmacı Behram Esemi için Türkçe eğitimin yasak olduğu İran'da, ana dili Azerbaycan Türkçesi'nin korunması ve onun Türk çocuklarına öğretilmesi en önemli amaç olmuştur.

Behram Esemi, eserlerinde Azerbaycan Türk folklor unsurlarının işlenmesine önem vermiştir. Bu eserlerde; çocuk oyunları, masallar, hikâyeler, gelenek ve görenek, tabiat ve doğa unsurları, aile ilişkileri görülmektedir. Başta vatan, dil ve milli folklor olmak üzere milli öğelere sık sık yer vermiştir. Denebilir ki Behram Esemi halkının gelenek ve göreneklerini, folklor öğelerini şiirlerinde en çok işleyen Güney Azerbaycanlı Türk yazarlardandır. Özellikle yaşam biçimlerinin hızla değiştiği bu dönemde onun şiirlerinde eski yaşam biçimi, gelenekler ve görenekler belirgin bir şekilde göze çarpmaktadır.

Behram Esemi, milli benlik ve milli bilince sahip olan bir yazar olarak eserlerini Azerbaycan Türkçesi'yle yazarak bu dili çocuklara öğretmeyi kendisine amaç edinmiştir. Türkçe'yi unutturmamak, milli ve manevi değerleri korumak ve onları yeni kuşaklara aktarmak onun asıl amacı olmuştur.

Kaynaklar

ESEDİ, Behram: *El Ele Düğme Dele*, Yaz Neşriyatı, Urumiye 2011.

_____ : *Hayvanları Tanıyalım*, Yaz Neşriyatı, Urumiye 2014.

_____ : *Gün Çıktı*, Yaz Neşriyatı, Urumiye 2014.

_____ : *Yağdı Yağışlar*, Yaz Neşriyatı, Urumiye 2017.

<http://www.yaznashr.blogfa.com/>, (erişim: 01.07.2020).

OĞUZKAN, A. Fahrettin: *Çocuk Edebiyatı*, Anı Yayıncılık, Ankara 2000.

TANJU, Ebru Hasibe: "Çocuklarda Kitap Okuma Alışkanlığı'na Genel Bir Bakış", *Aile ve Toplum*, Cilt: 6, Sayı: 22, Ankara 2010.

